

Mövzu 4. Psixi inkişafın yaş dövrləri

Plan

1. Psixikanın filogenetik və ontogenetik inkişaf mərhələləri.
2. Uşağın ana bətnində embrional inkişaf dövrü.
3. Yaş dövrlərinin təsnifatı
4. Yaş dövrlərinin təsnifatına alternativ yanaşmalar

Əsas dərsliklər və dərs vəsaitlər:

1. Əmrahli L., N.Rzayeva, “Uşaq psixologiyası”, Bakı, 2010.
2. Əmrahli L. Məktəbə hazırlığın psixodiyagnostikası, Bakı, nərgiz, 2006.
3. Ə.Ə.Qədirov, N.Xəlilov “Yaş psixologiyası”, Gəncə,1999,(381s.)
4. N.Çələbiyev “Uşaq psixologiyası”, Bakı, 2005
5. Bayramov Ə.S. Şagirdlərdə əqli keyfiyyətlərin inkişafı.Bakı.,1967
6. Əlizadə Ə.Ə.Uşaq və yeniyetmələrin cinsi tərbiyəsi.Bakı.,1986
7. Əlizadə Ə.Ə. Təxəyyül.Bakı.,2006
8. Məmmədov A.U. Məktəblilərdə hafizənin xüsusiyyətləri.Bakı.,1974
9. Rzayev B.İ.Məktəblilərdə idrak proseslərinin fəallaşdırılması.Bakı.,2000
10. Bayramov Ə.S.Gənclik və özünütərbiyə haqqında söhbət.Bakı.,1969
11. .Qaralov Z.İ.Tərbiyə 3 cildə.Bakı.,2003
12. Əliyev R.İ. Tərbiyə psixologiyası.Bakı.,”Nurlan”,200

Psixikanın filogenetik və ontogenetik inkişaf mərhələləri. İnsanın psixi inkişafı iki əsas mərhələyə bölünür: filogenetik və ontogenetik inkişaf. Filogenetik inkişaf fərdin ana bətnində mayalanmayaqədərki ictimai inkişafı kimi başa düşülür. Burada söhbət fərdi gəndən deyil, irsi gəndən gedir. Psixoloji ədəbiyyatda həmin dövr ictimai inkişaf tarixi kimi şərh olunaraq insanın yarandığı andan başlanan təkamül nəzərdə tutulur. Biologiya elmi həmin dövrün informasiyasını daşıyan DNT üzərində olduqca uğurlu kəşflər etmişdir. Məhz DNT-nin daşdığı informasiya hər hansı fərdin irsiyyəti haqqında dəqiq məlumat almaq imkanı verir.

Hələ klassik psixologiyada müəyyən edilmişdir ki, orqanizmin və psixikanın istər filogenezdə, istərsə də ontogenezdə inkişafı ilə fərdin inkişafı arasında müəmmalı oxşarlıq var. Məsələn, uşaq ana bətnində olarkən rüşeym bir neçə təkamül mərhələsi keçir. Ana bətnindəki inkişafın müxtəlif mərhələlərində uşaqda tük, quyruq və s. əlamətlər olur.

Bu fakt insanın filogenetik inkişafını səciyyələndirməyə, psixikanın inkişafı haqqında mühakimə yürütməyə imkan verir. Aydın olur ki, hər bir fərdin orqanizmində gedən inkişaf özündən əvvəlki irsi əcdadın qismən inkişaf etmiş, təkmilləşmiş formasıdır. Yəni uşaq öz inkişafında insanlığın inkişafında keçdiyi təkamül yolunu təkrarlayır.

Uşağın ana bətnində embrional inkişaf dövrü.

İnsan embrionu 9 ay müddətində inkişaf edir. Bundan sonra onun postnetal (ana bətnindən sonrakı inkişafı) başlanır. Biz bu inkişafı A.A.Reanın ümumiləşdirmələri əsasında nəzərdən keçirəcəyik.

Birinci ay

Ana bətnində inkişafın birinci ayı orqanizmin inkişafında daha intensiv dövrüdür. Spermatozoidlərin həcmi ilə müqayisədə onun həcmi 10 000 dəfə böyüyür. Ayın sonunda embrionun uzunluğu 1,3 sm - ə çatır. Həmin dövrdə artıq

embrionun arteriya və venalarında çox az miqdarda da olsa qan axmağa başlayır. Özünün ölçüsünə görə ürəyi bu həşflərin ölçüsü ilə müqayisə etmək olar. Ürək döyüntülərinin sayı isə 1 dəqiqədə 60 dəfə olur. Bu mərhələdə artıq baş beynin, böyrəklərin, ciyərlərin, qida sisteminin rüşeymi əmələ gəlir. Mikroskop altında embrionun başında bir neçə qabarcıqlar görünür. Həmin qabarcıqlar sonralar gözlər, qulaqlar, burun və ağız kimi formalaşır. Birinci ayda dölün cinsini müəyyənləşdirmək hələ mümkün olmur.

İkinci ay

İkinci ayın sonunda dölün uzunluğu 2,5 sm, çəkisi 2,1 q, başın uzunluğu bədən uzunluğunun yarısı qədər olur. Sifətin hissələri differensiallaşmağa başlayır. Dişlərin, dilin rüşeymi əmələ gəlir. Əllərdəki barmaqları, ayaq pəncələrini ayırd etmək mümkün olur. Dölün incə dəri ilə örtülmüş əl və ayaq barmaqlarının izlərini görmək mümkündür. Sümük hüceyrələri matkadaxili inkişafın 8-ci həftəsində yaranmağa başlayır.

İkinci ayda beyin artıq orqanların funksiyalarını koordinasiya etməyə başlayır. Mədədə qidalandırıcı şirələr hazırlanır. Ciyərlərdə qan hüceyrələri yaranmağa başlayır. Böyrəklərdəki qan sidik turşularından təmizlənir. Dəri taktil qıcıqlayıcılara reaksiya verir. Kəbud mexaniki təsirlərə qarşı 8 həftəlik embrion gövdəni, əlini dartmaqla, başını geri çəkməklə cavab verir.

Üçüncü ay

Üçüncü ayın sonunda dölün çəkisi 28 q-a, boyun ölçüsü 7,5 sm-ə çatır. Dırnaqlar, kipriklər, səs bağları, dodaqlar, burun əmələ gəlir. Başın həcmi böyük olub bədən uzunluğunun 1/3-ni təşkil edir. Alın hissənin geniş olması embrion üçün xarakterikdir. Daxili orqanlar funksiyalarını ayrılıqda yerinə yetirməyə başlayır. Döl maniotik mayeni ciyərlərinə çəkib geri ötürməklə nəfəs ala bilər. Təsadüfi hallarda sidik ifraz olunur. Onurğa sütununda birləşdirici toxuma qığırdaq toxuması ilə əvəz olunur.

Bu dövrdə dölün refleksləri müxtəlif olur: ayaqları, əlləri, əlin böyük barmağı, başı ilə hərəkət edir. Göz qapaqlarına toxunduqda gözlərini qıyır, ovcuna toxunduqda yavaşca qolunu bükür, dodaqlarına toxunduqda əmmə refleksi oyanır, barmaqlarına dəyən zərbədən ayağını bükür. Bu reflekslər yeni doğulmuşlarda da qalmaqda davam edir. Birinci ay ərzində tədricən yox olur.

Dördüncü ay

Bədən başdan daha tez inkişaf etməyə başlayır. Başın bədənə nisbəti yeni-doğulmuşlarda olduğu kimi $\frac{1}{4}$ nisbətində olur. Boy 20-25 sm-ə, çəki 170 q-a çatır. Göbəyin uzunluğu da bədənə birgə inkişaf edir. Bu mərhələdə ciftin inkişafı başa çatır.

Üçüncü ayda ana embrionun ayaq hərəkətlərini, çevrilmələrini hiss edir. Güzəran psixologiyasında bu dövr fərdin insanlıq həyatının başlanğıcı hesab edilir. Dölün refleksləri daha “canlı” olub əzələ sisteminin inkişafının əsasını qoyur.

Beşinci ay

Embrionun çəkisi 340-450 q arasında dəyişir. Uzunluğu 31 sm-ə çatır. Xarici görünüşdə fərdi cizgilər qeydə alınır. Vəziyyətin dəyişməsində stabilləşmə gedir. Bu dəyişmələri ontogenezin yuxarı qatındakı yuxu, möhkəmlənmə, gümrahlaşma üçün tənzimlənmə rejimilə müqayisə etmək olar. Hərəkəti fəallıq artır: uşaqlığın divarına toxunur, dartışdırır, asqırır. Qulağı ananın qarnı üstünə qoyduqda onun ürək döyüntüsünü eşitmək mümkün olur. Tər, piy vəziləri, saçlar əmələ gəlməyə başlayır. Möhkəm qaşlar, kipriklər, baş, bədən incə tüklərlə örtülür.

Dördaylıq embrionun tənəffüs sistemi anadan olandan sonrakı mərhələdə formalaşan sistemdən fərqlənir və ona adekvat deyil. Təcrübədən də məlumdur ki, beşaylıq doğulmuşların həyatda qalmaq imkanları sifira bərabərdir.

Altıncı ay

Bədən uzunluğunun inkişaf sürəti ləngiyir. Altıncı ayın sonunda bədənin uzunluğu 35 sm - ə, çəki 569 q -a çatır. Dərialtı piy toxumaları əmələ gəlir. Gözün inkişafı başa çatır: açılır, yumulur, bütün istiqamətə baxır. Döl artıq eşitmə, ağlama, əlini bərk sıxmaq, qolunu qatlamaq imkanına malik olur.

Altı aylıq doğulmuş uşaqlar təsadüfi hallarda yaşaya bilirlər. Təcrübədə kifayət qədər belə faktlar mövcuddur. Bu, ilk növbədə onların tənəffüs sisteminin hələ yaxşı formalaşmaması ilə izah olunur.

Yeddinci ay

Yeddinci ayın sonunda dölün uzunluğu 40 sm, çəkisi 1,4-2,3 kq arasında olur. Reflekslər kifayət qədər formalaşmış olur. Nəfəs alır, udur, hərəkət edir, qışqırığa oxşar səs çıxarır, əlin baş barmağını ağızına alıb sorur. Başın tükləri inkişaf etməkdə davam edir. 1,5 kq və ondan artıq çəki ilə doğulmuş yeddi aylıq uşağın yaşamaq ehtimalı böyükdür, lakin ona ciddi qayğı, tibbi nəzarət tələb olunur. Müasir tibbdə belə uşaqları xüsusi cihazların içərisində, ətraf mühitdən təcrid olunmuş şəraitdə saxlayırlar. Çəki 2,3 kq-a çatana qədər belə rejimdə bəslənmə davam edir.

Səkkizinci ay

Səkkiz aylıq uşağın boyunun uzunluğu 45-50 sm, çəkisi 2,3 -3,2 kq arasında dəyişir. Uşaqlıq onun üçün artıq darlıq etdiyindən hərəkəti fəallıq azalır. Səkkizinci və doqquzuncu ayda bütün bədəndə piy hüceyrələrinin formalaşması gedir. Bu hüceyrələr doğulduqdan sonra onun ətraf mühitin hərərətinə asanlıqla uyğunlaşmasına kömək edir.

Doqquzuncu ay – yenidoğulmuş

Doğuşa təxminən bir həftə qalmış dölün inkişafı dayanır. Həmin dövrdə boy 50 sm, çəki 3,4 kq və daha çox ola bilər. Adətən oğlanlar qızlara nisbətən daha çox göstəriciyə malik olurlar.

Bu mərhələdə piy toxumalarının əmələ gəlmə intensivliyi, müxtəlif sistemlərin iş fəallığı artır, differensiallaşma yüksəlir, daha effektiv olur. Ürək döyüntülərinin sürəti tənzimlənir. Göbək vasitəsi ilə bədəndəki lazımsız maddələr xaric olunur. Dəri qırmızı rəngdə olub tədricən solğunlaşır. Ümumilikdə uşağın ana bətnindəki inkişafı 280 gün olur. Həkimlərin böyük əksəriyyəti diaqnozlaşdırmada bu normanı əsas götürürlər.

Ana bətnindən sonrakı inkişaf. Postnetal inkişaf dövrünə insanın ontogenetik inkişafının anadan olandan sonrakı dövrü aid edilir. Bu dövrdə artıq insan fərdi inkişafın tamamilə fərqli, yeni, müstəqil dövrünə qədəm qoyur. Anadan olandan ömrün sonuna qədər davam edən həmin mərhələdə biz uşaqlığın dövrlərini əhatəli öyrənəcəyik. Bu, məktəbəqədər və kiçik məktəb yaşı və yeniyetməlik dövrünü əhatə etməklə anadan olandan 15 yaşa qədər olan mərhələdir.

Yaş dövrlərinin təsnifatı

Yaş psixologiyasında uşaqlıq dövrünün təsnifatı ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar meydana gəlmişdir. Bu yanaşmalar bioloji, fizioloji və psixoloji inkişafın göstəricilərinə əsaslanmaqla özünəməxsus tərzdə izah olunur.

Psixi inkişafın hərəkətverici qüvvələri haqqında irəli sürülən hər hansı fikir, ilk növbədə, ontogenetik inkişafın keçid mərhələsində, psixoloqlar tərəfindən «böhran dövrü» adlandırılan ərafədə özünü doğruldan göstəricilərlə izah olunur. Digər tərəfdən, tərbiyə sisteminin qurulmasının strategiyası gənc nəslin intellektual inkişafının dövrləşmə probleminin obyektiv həlli ilə şərtlənir. Bir sozlə, məsələnin praktik həlli dövrləşmə probleminin səmərəli həlli ilə bağlıdır.

Hazırda Azərbaycanın uşaq psixologiyasında daha çox rus tədqiqatçılarının, əsasən L.S.Vıqotski, B.Q.Ananyev, S.L.Rubinşteyn, D.B.Elkonin, A.N.Leontyev, A.S.Zaporojes, M.İ.Lisina, A.A.Lyublinskaya və s. irəli sürdükləri təsnifatdan

istifadə edilir. Bu təsnifləşdirmədə uşağın sosial yetkinliyi əsas götürülür. Həmin təsnifatı nəzərdən keçirək (cədvəl 1.1., cədvəl 1.2.).

Uşaqlıq dövrünün təsnifatı

Cədvəl 1.1.

Yaş dövrləri		Anadan olandan-15 yaşa qədər
Yeni doğulmuş		0 -10 gün
Çağalığ		10 gün - 2 ay
Körpəlik	I dövr	2 ay - 1 yaş
	II dövr	1 yaş - 3 yaş
Məktəbə qədər yaş	I dövr	3 yaş - 5 yaş
	II dövr	5 yaş - 6 yaş
Kiçik məktəb yaşı	I dövr	6 yaş - 8 yaş
	II dövr	8 yaş - 10 yaş

Yeniyyət məlik	I dövr	10 yaş - 12 yaş
	II dövr	12 yaş - 15 yaş

Yaşlılıq dövrünün təsnifatı

Cədvəl 1.2.

15 yaşdan ömrün sonuna qədər		Yaş dövləri	
Gənc lik	Böyük məktəb yaşı	I dövr	15- 17 yaş
	Yetkin gənclik	II dövr	21 -35 yaş
Yetki nlik	Erkən yetkinlik	I dövr	21- 35 yaş
	Yetkinl ik	II dövr	35- 45 yaş
Yaşlı ı adam	Erkən yalılıq	I dövr	45 - 55 yaş
	Yaşlılıq	II dövr	55 - 60 yaş
Qoca lıq	Erkən qocalıq	I dövr	60 - 75 yaş

	Qocalıq	II dövr	75 - 90 yaş
Uzun -ömürlülük	90 və ömrün sonuna qədər		

Yaş dövrlərinin təsnifatına

alternativ yanaşmalar

Yaş psixologiyasında uşaqlığın I və II mərhələsinin özü də bir neçə mərhələyə bölünür. Bu dövrün inkişafı hər şeydən əvvəl onunla səciyyələnir ki, insan fərddən şəxsiyyətə çevrilənə qədər mürəkkəb bir yol keçir. Tanınmış psixoloqlar Z.Freyd, A.Adler, L.Vıqotski, L.Rubinşteyn, K.Rocers, C.Kelli və b. birmənalı olaraq bu fikri təsdiq edirlər ki, uşaq şəxsiyyəti məhz məktəbəqədər yaşda formalaşır, yeniyetməlik dövrünün sonuna qədər “Mənlik şüuru” əmələ gəlir. Bu baxımdan uşaqlıq dövrü özünəməxsus ziddiyyətləri, dinamikası, böhranlı cəhətləri ilə həmişə psixoloqların diqqət mərkəzində olmuşdur. Məhz bu cəhətləri əsas gətirərək uşaqlıq dövrünün mərhələləri sosial məzmununa, psixoloji inkişaf tempinə görə qiymətləndirilir.

Uşaqlıq dövrünün mərhələləri haqqında yanaşmalar müxtəlifdir. Hazırda Azərbaycanın uşaq psixologiyasında aşağıdakı bölgüdən istifadə olunur. Həmin bölgü hələ XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində geştaltpsixoloqlar, XX əsrdə isə biheviyristlər, koqnitivistlər və sovet psixologiya məktəbi nümayəndələrinin apardıqları tədqiqatlara istinadən müəyyənləşdirilmişdir.

Erix Eriksonun təsnifatı

Amerika psixoloqlarının dövrləşmə probleminə münasibətində bioloji amillərə üstünlük verilir. Şəxsiyyətin ümumi inkişafında tələbatların rolu, bu zəmində

uşaqlarda baş verən psixoloji böhran amili önə çəkilir. Məsələn, E.Erikson insanın yaş dövrlərini ümumilikdə 8 mərhələyə bölür (cədvəl 1.3).

Yaş dövrlərinin Erikson tərəfindən təsnifatı

Cədvəl 1.3.

<i>Yaş mərhələləri</i>	<i>Yaşlar</i>	<i>Psixososial böhran</i>	<i>Fəal cəhətlər</i>
<i>1. Anal-hissi</i>	<i>Anadan olandan -1yaşa qədər</i>	<i>əsaslı etimad-əsaslı etimadsızlıq</i>	<i>ümid</i>
<i>2. Sözlü- cinsi</i>	<i>1-3 yaş.</i>	<i>utancaqlıq və sərbəstlik – şübhə</i>	<i>iradi qüvvə</i>
<i>3. Lokomotor-genital</i>	<i>3-6 yaş</i>	<i>təşəbbüskarlıq-günahkarlıq</i>	<i>məqsəd</i>
<i>4. Gizli-oyanma</i>	<i>6-12 yaş</i>	<i>əməksevərlik-natamamlıq</i>	<i>etibar</i>
<i>5. Yeni-yetməlik</i>	<i>12-19 yaş</i>	<i>özünəbənzərlik-çalpaşlıq-qarışıq hərəkətlər</i>	<i>sədaqət</i>
<i>6. Erkən yaşlılıq</i>	<i>19-25 yaş</i>	<i>məhrəmlik-özünü təcrid etmə</i>	<i>məhəbbət</i>
<i>7. Orta yaşlılıq</i>	<i>25-64 yaş</i>	<i>məhsuldarlıq-durğunluq</i>	<i>qayğı</i>
<i>8. Son yaşlılıq</i>	<i>64- ölənə qədər</i>	<i>özünü tamamlama-ümitsizlik</i>	<i>müdrilik</i>

E.Eriksonun təsnifatı şəxsiyyətin inkişafı haqqında freydizm nəzəriyyəsinə uyğundur. Birinci sütunda yaş dövrləri, ikincidə bu dövrlərə münasib yaş həddləri, üçüncüdə yaş dövrlərinin real (pozitiv) və mənfi (neqativ) komponentləri, sonuncuda isə şəxsiyyətin «Mən»inin hər bir yaş dövründə qazanılmış müvəffəqiyyətli, üstün cəhətləri sadalanır. Eriksonun şəxsi mülahizələrinə görə (epigenezis prinsipi) hər bir mərhələ özündən əvvəlki mərhələdə konfliktlərin həlli

tərzi, onun yeni mərhələdə inteqrasiyası ilə şərtlənir. O göstərir ki, hər bir yaş dövrü inkişafın genetik amillərlə tənzimlənən nəticələrinə malikdir. Böhranların bu və ya digər dərəcədə həllinə uyğun olaraq insanın təkamülü əvvəlki hər bir mərhələdə baş vermiş psixi hadisələr əsasında gedir.

J.Piaje - ontogenezdə intellektin inkişaf mərhələləri

J.Piaje ontogenezdə intellektin inkişafını 3 mərhələyə bölür:

I. Sensomotor intellekt dövrü: 0 - 2 yaş.

II. Konkret əməliyyatlara hazırlıq və onun təşkili dövrü: 2-11 yaş.

III. Normal əməliyyatlar dövrü: 11- 15 yaş.

Bu bölgüyə görə, məktəbhazırlıq dövrü II mərhələyə təsadüf etməklə, özü də 3 mərhələyə ayrılır:

1. Təmsilci (reprezentativ) təfəkkürün yaranması : 2- 4 yaş.

2. Sadə təsəvvürlər və intuisiya: 4,5- 5 yaş.

3. Təsəvvürlərin differensiallaşması: 5,5- 7 yaş.

Piaje hesab edir ki, məhz bu hazırlıq mərhələsində təfəkkür və nitqdə baş verən inkişafın nəticələri öz bəhrəsini məktəb yaşı dövründə göstərir. Təlimə hazırlıq dövründə uşaq ətraf aləmdə özünü asanlıqla istiqamətləndirir. Davranış stabilləşir, möhkəmlənir. Özünün əqli fəaliyyətə adap adaptasiyasında da ilk dəfə olaraq ağıllı, düşüncəli varlıq təsiri yaradır. Məlum olur ki, kifayət qədər davamlı, nizamlı anlayışlara malikdir. Beləliklə, beşyaşlı uşaq yüksək koqnitiv funksiyaların icrasının daşıyıcısı ola bilər. Əvvəllər senso-motor səviyyədə icra olunan əməliyyatlar 5 yaşda daxili amillərə əsaslanmaqla real aləmin simvolik ifadəsinə çevrilir.

Qordon Ollportun təsnifatı

Müasir psixologiyada şəxsiyyət fərdiyyətin bütün sahələrinin inteqrasiyası və strukturu kimi qəbul edilir. Q.Ollport hesab edir ki, motiv və məqsədi, dəyərləri, hissləri və meylləri təşkil edən, birləşdirən hansısa bir prinsip var. Dərketmə problemlərinin həlli, insan təbiətinin izahı üçün göstərilən psixi amilləri ümumiləşdirə bilən konstruktorlar gərəkdir. Ollport bu funksiyaları yerinə yetirən

amili proprium termini ilə ifadə edir. Bu termin, müəllifə görə - «daha vacib və mərkəzi olan» kimi başa düşülməlidir. O, propriumda bir-birini əvəzləyən yaş dövrlərini 7 mərhələyə bölür:

Yaş dövrlərinin Q.Ollport tərəfindən təsnifatı

Cədvəl 1.4.

Yaşın səciyyəvi xüsusiyyətləri	Yaş mərhələləri
öz bədənini hissetmə	anadan olandan 1 yaşa qədər
özünə məxsus olanları hissetmə	1-2 yaş
özünəhörmət	2-4 yaş
özəlliyn artması	4-6 yaş;
özü haqqında obrazın yaranması	5-6 yaş;
özünüidarəetmə	6-12 yaş;
propriativ cəhdetmə	12 yaşdan yuxarı

Göründüyü kimi, Ollport şəxsiyyətin inkişafının müxtəlif mərhələlərinin yalnız başlanğıcını göstərir. Birinci aspekt istisna olmaqla proprium digər 6 mərhələnin başa çatmasına məhdudiyət qoymur. Hər bir fərdin psixoloji imkanlarına uyğun olaraq inkişaf dinamikası müxtəlif cür ola bilər. Ümumiyyətlə, o hesab edir ki, insanın, məsələn 5-6 yaşında özü haqqında yaranmağa başlayan obrazı ömrün sonuna qədər formalaşmaqda davam edir.

Psixi inkişafın yaş dövrlərinin müəyyənləşdirilməsi prinsipləri. Psixoloji ədəbiyyatda uşağın inkişaf prosesi haqqında iki müxtəlif nöqtəyi-nəzər mövcud olmuşdur. Bunlardan birinə görə bu inkişaf prosesi *fasiləsiz*, digərinə görə *diskret* - qeyri-bərabər xarakter daşıyır. Birinci fikrə görə inkişaf dayanmadan, sürətlənmədən, ləngimədən baş verir. Ona görə də bir mərhələni digərindən fərqləndirəcək hər hansı dəqiq sərhəddi müəyyənləşdirmək mümkün deyildir.

İkinci nöqteyi-nəzərə görə inkişaf qeyri-rəvan, qeyri-bərabər şəkildə gedir. Onun sürəti gah arta, gah da azala bilir. Bu isə inkişafın keyfiyyətə bir-birindən fərqlənən mərhələlərini, yaş dövrlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bu fikrin tərəfdarları hesab edirlər ki, hər bir mərhələdə inkişaf səviyyəsini şərtləndirən əsas, aparıcı amillər mövcuddur. Bununla yanaşı, fərdi xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq bütün uşaqlar inkişafın hər bir mərhələsini, onlardan heç birini buraxmadan, qabağa qaçmadan keçirlər.

Psixi inkişafın yaş dövrləri haqqında həmin konsepsiya psixoloji ədəbiyyatda özünə geniş yer tapmış və uşaqların təlim-tərbiyəsində geniş istifadə olunan konsepsiyadır.

Adətən insan bütün həyatı boyu özünün tələbatlarını ödəmək üçün bir çox fəaliyyət növlərindən istifadə edir. Lakin müəyyən yaş dövründə həmin fəaliyyət növlərindən biri digərlərinə nisbətən “əsas”, “aparıcı” fəaliyyət növü hesab olunur. Əsas fəaliyyət növü uşağın müəyyən inkişaf mərhələsində onun tələbatlarını ödəyən, onun psixi proseslərinin və şəxsiyyətinin fərdi psixi xassələrinin inkişafını şərtləndirən fəaliyyət növüdür.